

MAREK OSIEWICZ* | UNIwersYTET IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU

Formy dopełniacza i celownika liczby pojedynczej rzeczowników rodzaju męskiego w *Sprawie chędogiej o męce Pana Chrystusowej* i *Ewangelii Nikodema* (kodeks Wawrzyńca z Łaska, 1544)¹. Przyczynek do chronologizacji

Słowa kluczowe: historia języka polskiego, polska fleksja historyczna, apokryf, rękopis, źródłoznawstwo.

doi: <http://dx.doi.org/10.31286/JP.101.3.7>

1. Wstęp

Podstawą materiałową prezentowanej analizy są dwa teksty apokryficzne wchodzące w skład tzw. kodeksu Wawrzyńca z Łaska z 1544 roku, przechowywanego w Bibliotece Narodowej w Warszawie (sygn. 3040 III): *Sprawa chędogo o męce Pana Chrystusowej* (k. 1–126v; dalej: SprCh) i *Ewangelia Nikodema* (k. 127–152, 260–282; dalej: EwNik). SprCh jest przeplatana rozważaniami teologicznymi, legendami i modlitwami opowieścią o ostatnich wydarzeniach z życia Chrystusa, od zebrania rady żydowskiej w przeddzień wjazdu Jezusa do Jerozolimy po śmierć na krzyżu i złożenie w grobie; przypuszcza się, że utwór jest kompilacją źródeł łacińskich i polskich (Bargieł 1959: 26–28; Wydra, Rzepka 1984: 139; Rzepka, Wydra 1996: 287; por. też Vrtel-Wierczyński 1933: X; Smosarski 1981: 97). EwNik to w rzeczywistości tłumaczenie dwóch łacińskich tekstów apokryficznych: *Acta Pilati* i *Descensus ad inferos*; w kodeksie apokryf ten zapisany został dwa razy: najpierw zaraz po SprCh, bez obszernego fragmentu początkowego z opisem procesu i śmierci Chrystusa (k. 127–152), drugi raz po tekście apokryficznej *Historii Trzech Króli* (czyli po k. 260), również w wariantcie niepełnym, ponieważ nieobejmującym *Zstąpienia do otchłani* (Wydra 2019: x). Do niedawna oba fragmenty EwNik z kodeksu Wawrzyńca z Łaska traktowano jako dwie części tego samego przekazu tekstu (Brückner 1933: 391; Vrtel-Wierczyński 1933: XIII), ostatnio Wiesław Wydra

* marosiew@amu.edu.pl; ORCID: 000-0002-4482-0735

¹ Badania realizowane w ramach grantu Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki (projekt nr 11H 16 0144 84) pt. „Pięć apokryfów staropolskich. *Sprawa chędogo o męce Pana Chrystusowej* – *Ewangelia Nikodema* – *Historia Trzech Króli* – *Żywot św. Anny* – *Historija barzo cudna*. Edycja tekstów”.

zapropował potraktowanie ich jako osobnych przekazów: analiza treściowa zapisanych w kodeksie części EwNik pokazuje bowiem, że powtarzają one obszerne fragmenty apokryfu (m.in. historię Józefa z Arymatei) (Wydra 2019: X–XI). W niniejszej analizie tekst EwNik zapisany w kodeksie Wawrzyńca z Łaska został potraktowany jako całość – analiza językowa przeprowadzona przez Marię Bargieł dowodzi, że w warstwie fleksyjnej i leksykalnej oba fragmenty tekstu się nie różnią (1959: 22–27).

Twórcą rękopisu jest Wawrzyniec z Łaska (podpisany w trzech miejscach kodeksu: k. 126v, 152 i 282) (zob. Wydra 2019: XI); jego rola w powstaniu kodeksu polegała najprawdopodobniej tylko na skopiowaniu tekstu apokryfów (Vrtel-Wierczyński 1933: V; Bargieł 1959: 27; Wydra 2019: XI; Osiewicz 2020: 99–100). Analiza cech dialektalnych zabytku przeprowadzona przez M. Bargieł dowodzi, że kopista pochodził z ziemi sieradzkiej (1959: 11–23, 28–29; 1969: 157); wedle ostatnich ustaleń mógł być nim Wawrzyniec, kanonik kolegiaty łaskiej, pochodzący z Łaska² koło Sieradza (Wydra 2019: XI).

Celem niniejszego artykułu jest analiza stanu oboczności form dopełniacza i celownika liczby pojedynczej rzeczowników rodzaju męskiego poświadczonych w SprCh i EwNik oraz próba zweryfikowania – na podstawie wyników tejże analizy – wniosków chronologizacyjnych wynikających z ustaleń M. Bargieł. Według badaczki w warstwie fonetycznej SprCh i EwNik zasadniczo nie różnią się od siebie i poświadczają język kopisty (Bargieł 1959: 11–23), na poziomie fleksji, słowotwórstwa i leksyki wykazują się natomiast licznymi odmiennościami (1959: 22–27), w czym przejawia się język ich polskojęzycznych podstaw źródłowych różniący się pod względem chronologicznym (z przyznaniem starszeństwa SprCh) (1959: 27–28) i być może również dialektalnym (SprCh wykazuje więcej cech wielkopolskich, a EwNik – mazowieckich) (1959: 28).

Przeprowadzona przez M. Bargieł analiza fleksyjna ma charakter wybiórczy; wśród pominiętych przez badaczkę cech fleksyjnych znalazły się między innymi rzeczownikowe formy dopełniacza i celownika liczby pojedynczej. Potrzebę uwzględnienia ich w badaniach porównawczych nad tekstami z kodeksu Wawrzyńca z Łaska uzasadnia fakt, iż w XVI wieku te przypadki fleksyjne były przedmiotem żywych i dynamicznych procesów wyrównawczych, które zmierzały do wytworzenia się dzisiejszych zasad repartycji rywalizujących końcówek przy rzeczownikach rodzaju męskiego: ustalenia semantycznych reguł doboru końcówek w dopełniaczu i uogólnienia końcówki *-owi* w celowniku (Klemensiewicz i in. 1981: 267–271; Książek-Bryłowa 1994: 53; Rzepka 1986: 135).

Analizą objęte zostały rzeczowniki rodzaju męskiego wywodzące się z deklinacji dawnych tematów na *-o-*, *-jo-*, *-u-*, *-i-* i *-en-*; z zestawień wyłączono rzeczowniki rodzaju męskiego przybierające końcówki dawnej deklinacji a-tematowej (typu *wojewoda*, *zdrajca*) lub reprezentujące tzw. mieszany typ odmiany (typu *sędzia*, *hrabia*). Ze względu na dynamikę toczących się procesów w opisie analizowanych zjawisk uwzględniono przede wszystkim perspektywę rozwojową, a nie genetyczną (głównym punktem odniesienia jest więc podział wariantów na progresywne i regresywne, a nie na tradycyjne i innowacyjne) (por. Książek-Bryłowa 1992:

2 W XVI wieku nazwa tej miejscowości była rzeczownikiem rodzaju nijakiego: *Lasko*, *Łaska* (współcześnie rodzaj męski: *Lask*, *Łasku*).

171–177). Ze względu na to, że w XVI wieku repartycja końcówek w obu rozpatrywanych przypadkach fleksyjnych była uzależniona od lokalizacji leksemowej, badanie porównawcze form poświadczonych w SprCh i EwNik zostało poprzedzone analizą reprezentatywności wyników analizy całościowej polegającą na porównaniu ich – dla każdego tekstu z osobna – z danymi uzyskanymi na podstawie oglądu stanu danej oboczności fleksyjnej w grupie leksemów poświadczonych w obu tekstach. Jeśli wyniki tej analizy nie będą korygowały ustaleń o charakterze komplementarnym, analiza porównawcza zostanie przeprowadzona na podstawie danych uwzględniających całość materiału; w przeciwnym razie wnioski badawcze formułowane będą tylko na podstawie stanu językowego dokumentowanego przez materiał leksykalny wspólny dla obu tekstów.

2. Formy dopełniacza liczby pojedynczej

2.1. Formy dopełniacza liczby pojedynczej w SprCh

W SprCh w dopełniaczu liczby pojedynczej rzeczowniki rodzaju męskiego wystąpiły 450 razy. Łączą się one z dwiema końcówkami: pierwotną dla większości rzeczowników męskorodzajowych (wywodzących się z dawnej deklinacji tematów na *-o-* i *-jo-*) końcówką *-a* oraz pierwotną dla nielicznej grupy rzeczowników z dawnej deklinacji *u*-tematowej (*dom, miód, syn, wierzch, woł*, być może też: *czyn, doł, lod, stan*) (Klemensiewicz i in. 1981: 267) końcówką *-u*. Poświadczony w SprCh rozkład obu końcówek ma już charakter semantyczny. Rzeczowniki męskozywotne łączą się bezwyjątkowo z końcówką *-a* (189 razy, 46 leksemów, np.: *biskupa* 53, *Boga* 88, *cesarza* 74, *ducha* 14v, *Heroda* 79, *Jezukrysta* 32, *krola* 45v, *łotra* 107, *mistrza* 87v, *ojca* 27v, *Pana* 52, *Piłata* 126v, *przeciwnika* 36, *zdradnika* 52, *zwierza* 26v, *zwodziciela* 66v). Rzeczowniki męskie nieżywotne zostały zapisane z dwiema końcówkami: *-a* (151 razy, 58%, 37 leksemów; np.: *członka* 106v, *dnia* 39, *grodka* 11, *kamienia* 100, *kościola* 19v, *krzyża* 77v, *marca* 74, *stolca* 93, *świata* 34v, *żywota* 125) oraz *-u* (107 razy, 43%, 33 leksemy, np.: *boju* 45v, *czasu* 25v, *domu* 55v, *głosu* 79, *łupu* 18, *obyczaj* 123, *rodu* 94, *sromu* 48, *umysłu* 17, *wierzchu* 2v, *zakonu* 82, *zołdu* 16v). W tej grupie rzeczowników zakres łączliwości końcówki *-u* jest pod względem leksemowym w pełni zgodny ze stanem współczesnym. W tym zakresie repartycja końcówki *-a* przy maskulinach nieżywotnych jest zróżnicowana: z większością leksemów z tej grupy tworzy ona co prawda formy zgodne ze stanem współczesnym (101 razy, 67%, 19 leksemów: *chleb* 3 razy, *członek* 2 razy, *dzień* 17 razy, *grodek* 1 raz, *kamień* 3 razy, *kielich* 2 razy, *kościół* 10 razy, *krzyż* 15 razy, *marzec* 1 raz, *miecz* 1 raz, *miesiąc* 1 raz, *namiastek* 1 raz, *ogień* 1 raz, *pokoj* 2 razy, *proroctwo* 1 raz, *słup* 1 raz, *stolec* 3 razy, *świat* 23 razy, *życie* 13 razy), jednak liczba wystąpień końcówki *-a* przy rzeczownikach przyjmujących dziś końcówkę *-u* jest dość wysoka (50 razy, 33%, 18 leksemów: *czynsz* 1 raz, *Egipt* 1 raz, *grzech* 3 razy, *lud* 8 razy, *marmur* 1 raz, *obrząd* 3 razy, *obyczaj* 7 razy, *początek* 2 razy, *powroz* 1 raz, *psalm* 1 raz, *rodzaj* 1 raz, *sąd* ‘iudicium’ 1 raz, *sen* 4 razy, *smętek* 1 raz, *strach* 1 raz, *wieczor* 2 razy, *wschod* 1 raz, *zakon* 11 razy). Zauważyć jednak należy, że nieco ponad połowa rzeczowników nieżywotnych z grupy tworzącej tzw. stare formy dopełniaczowe (czyli z regresywną w ich wypadku końcówką *-a*) łączy się w SprCh również z końcówką progresywną *-u* (9 leksemów: *Egipt -a* 1 raz || *-u* 2 razy, *grzech*

3 razy || 5 razy, *lud* 8 razy || 14 razy, *obyczaj* 7 razy || 2 razy, *rodzaj* 1 raz || 4 razy, *sąd* 'iudicium' 1 raz || 2 razy, *smętek* 1 raz || 3 razy, *strach* 1 raz || 2 razy, *zakon* 11 razy || 9 razy), a w grupie tej przeważają rzeczowniki tworzące częściej formy znane współczesnej polszczyźnie (7 leksemów, wśród których stosunek poświadczeń *-a* || *-u* wynosi 16 || 32; odwrotne proporcje poświadczają 2 leksemy: *obyczaj* 7 || 2, *zakon* 11 || 9).

2.2. Formy dopełniacza liczby pojedynczej w EwNik

W EwNik rzeczowniki męskożywotne łączą się – podobnie jak dziś – tylko z końcówką *-a* (111 razy, 39 leksemów, np.: *anioła* 149, *Boga* 279, *Chrystusa* 149, *człowieka* 150, *doktora* 279v, *Heroda* 260, *Jozefa* 133v, *króla* 151, *ojca* 279v, *Piekła* 'n-pers' 142, *Piłata* 130v, *proroka* 142v, *syna* 138v, *Szatana* 141v). Rzeczowniki męskie nieżywotne poświadczone zostały z dwiema końcówkami: *-a* (27 razy, 26%, 7 leksemów, np.: *dnia* 128, 260, *krzyża* 137, *księżycy* 260, *ratusza* 264v, *stolca* 263, *świata* 145, 272v) oraz *-u* (78 razy, 74%, 28 leksemów, np.: *błędu* 274v, *czasu* 134, *domu* 277, *Egiptu* 264, *gniewu* 143v, *grobu* 272, *ludu* 281v, *początku* 145, *raju* 149, *strachu* 272, *uczynku* 264v, *wieku* 139, *zakonu* 266, *zwyczaj* 270). Zakres łączliwości końcówki *-u* nie odbiega od stanu dzisiejszego. W grupie maskulinów nieżywotnych łączących się z końcówką *-a* formy regresywne (czyli przyjmujące współcześnie końcówkę *-u*) to zaledwie 4 zapisy jednego leksemu (hydronimu *Jordan*), który – jako jedyny wśród maskulinów nieżywotnych – łączy się w EwNik również z końcówką *-u* (*Jordana* 4 razy || *Jordanu* 3 razy); pozostałe 23 formy nieżywotne z końcówką *-a* to progresywne postaci fleksyjne, znane współczesnej normie językowej (6 leksemów: *dzień* 10 razy, *krzyż* 4 razy, *księżyc* 1 raz, *ratusz* 1 raz, *stolec* 1 raz, *świat* 6 razy).

2.3. Formy dopełniacza liczby pojedynczej w SprCh i w EwNik (porównanie)

Ze względu na zależność repartycji końcówek dopełniacza liczby pojedynczej maskulinów od czynników leksemowych przedstawione wyżej charakterystyki językowe odnoszące się do obu tekstów należy zweryfikować na podstawie analizy rozkładu końcówek *-a* i *-u* w grupie leksemów poświadczonych w obu tekstach.

W SprCh i EwNik formy dopełniacza liczby pojedynczej tworzone są od 139 rzeczowników. Grupę leksemową wspólną dla obu tekstów stanowi 41 rzeczowników (czyli niecałe 30%). W SprCh w tej grupie leksemów udział form opozycyjnych wśród rzeczowników nieżywotnych wynosi: *-a* 86 razy, 52% [|| 58%]³ (12 leksemów), *-u* 79 razy, 48% [|| 42%] (14 leksemów: *czas* 13 razy, *dom* 12 razy, *Egipt* 2 razy, *głos* 2 razy, *gniew* 3 razy, *grob* 4 razy, *grzech* 5 razy, *lud* 14 razy, *rodzaj* 4 razy, *rok* 4 razy, *rozum* 1 raz, *strach* 2 razy, *wierzch* 4 razy, *zakon* 9 razy). W obrębie wspólnych dla obu tekstów leksemów nieżywotnych przyjmujących końcówkę *-a* w SprCh przeważają formy zgodne ze stanem współczesnym (58 razy, 67% [|| 67%], 4 leksemy: *dzień* 17 razy, *krzyż* 15 razy, *stolec* 3 razy, *świat* 23 razy), formy regresywne (łącznie się dziś z końcówką *-u*) poświadczone zostały 28 razy (33% [|| 33%], 8 leksemów: *Egipt* 1 raz, *grzech* 3 razy, *lud* 8 razy, *początek* 2 razy, *rodzaj* 1 raz, *strach* 1 raz, *wschod* 1 raz, *zakon* 11 razy). Z powyższego

3 W nawiasie kwadratowym przypomniano wartości procentowe uzyskane dla poszczególnych końcówek w wyniku analizy całego materiału leksykalnego.

zestawienia wynika, że dane uzyskane w toku obu analiz – całościowej i częściowej – są zbieżne i pozostają reprezentatywne dla stanu językowego dokumentowanego przez SprCh.

W EwNik repartycja końcówek *-a* i *-u* w grupie rzeczowników nieżywotnych wspólnych dla obu tekstów w zakresie odsetka poświadczeń opozycyjnych form wykazuje zgodność z wynikami analizy komplementarnej (*-a* 21 razy, 27% [| 26%], 4 leksemy: *dzień* 10 razy, *krzyż* 4 razy, *stolec* 1 raz, *świat* 6 razy; *-u* 57 razy, 73% [| 74%], 16 leksemów: *czas* 3 razy, *dom* 7 razy, *Egipt* 3 razy, *głos* 1 raz, *gniew* 2 razy, *grob* 12 razy, *grzech* 1 raz, *lud* 9 razy, *początek* 2 razy, *rodzaj* 5 razy, *rok* 1 raz, *rozum* 1 raz, *strach* 2 razy, *wierzch* 1 raz, *wschod* 1 raz, *zakon* 6 razy). W stosunku do analizy całościowej w materiale wspólnym zachodzi jedna tylko różnica (choć dość istotna) – nie ma poświadczeń rzeczowników nieżywotnych z końcówką *-u* niezgodnych z dzisiejszą normą językową (w EwNik formy takie wystąpiły tylko 4 razy w jednym leksemie *Jordan*, w dodatku z równoczesnym notowaniem tego rzeczownika w formie opozycyjnej).

Z danych dotyczących repartycji końcówek dopełniacza liczby pojedynczej rzeczowników rodzaju męskiego w SprCh i EwNik wynika, że stany językowe poświadczone w obu tekstach różnią się tylko w zakresie form męskich nieżywotnych. W SprCh poświadczone o wiele wyższy niż w EwNik odsetek użyć rzeczowników nieżywotnych z końcówką *-a* (odpowiednio: 58% [| 26%]); różnica ta wynika w znacznej mierze ze sporej grupy zapisanych w SprCh form regresywnych (50 razy, 18 leksemów), które w EwNik są reprezentowane wyłącznie przez czterokrotnie zapisaną formę *Jordana* (obocznie do *Jordanu*).

Z dotychczasowego stanu badań wynika niezbicie, że stan językowy w zakresie form dopełniacza liczby pojedynczej rzeczowników męskich poświadczone w SprCh jest starszy niż udokumentowany przez EwNik. Świadczy o tym nie tylko wyjątkowo wysoki w SprCh odsetek użyć końcówki *-a* przy rzeczownikach nieżywotnych przyjmujących dziś końcówkę *-u*, ale przede wszystkim obecność w tym tekście wyrazów: *grzecha*, *luda*, *marmura*, *obrzęda*, *psalma*, *rodzaja*, *sąda*, *smętka*, *stracha*, *wschoda*, a więc form w tekstach XVI-wiecznych nieobecnych (SPXVI notuje tylko: *marmuru*, *obrzędu*, *rodzaju*, *sądu*, *smętku*, *strachu*, *wschodu*) lub bardzo rzadkich (SPXVI: *grzecha* 7 razy [| *-u* 1082 razy, *luda* 6 razy [| *-u* 1857 razy, *psalma* 1 raz [| *-u* 92 razy), przy których końcówka *-u* ustabilizowała się już w XV wieku (Kobylińska 1968: 46, 49, 54–55, 61, 65, 82–84, 92; Lisowski 1999: 134–135). Formy te nie zostały poświadczone również w listach polskich z lat 1525–1550 – co więcej, inne formy nieżywotne z regresywną końcówką *-a* stanowią w tych tekstach margines wystąpień, a zdecydowana większość rzeczowników przybierających tę końcówkę łączy się z nią w listach tylko 1 raz (10 leksemów na 12: *Carygroda*, *dwora*, *lasa*, *obiada*, *obyczaja*, *ostatka*, *Rzyma*, *stoła*, *sygneta*, *woza*; pozostałe: *Białogroda* 4 razy, *roka* 2 razy) (Osiewicz 2006: 104–106); dodać należy, że wszystkie te formy występują sporadycznie również w innych tekstach z XVI wieku (ibidem: 106). Z przedstawionych obserwacji wynika, że w obrębie form dopełniacza liczby pojedynczej rzeczowników rodzaju męskiego w SprCh uwidacznia się warstwa polszczyzny najprawdopodobniej XV-wiecznej (por. bardziej archaiczny niż w SprCh zasięg leksemowy końcówki *-a* w XIV-wiecznej części *Psalterza floriańskiego*) (Kamińska 1981: 90–91). Z kolei repartycja końcówek *-a* i *-u* w EwNik jest (wyłączając hydronim *Jordan*) w pełni zgodna z ich rozkładem współczesnym i w tym zakresie reprezentuje innowacyjny nurt polszczyzny XVI-wiecznej – taki postępowy stan został odnotowany już w niektórych tekstach z pierwszej połowy XVI wieku, na przykład w twórczości Andrzeja

Gląbera z Kobyłina (Migdał 1999: 88–89) czy w *Książeczkach polskich* z 1539 roku (Klimek 1978: 80–81).

3. Formy celownika liczby pojedynczej

3.1. Formy celownika liczby pojedynczej w SprCh

W SprCh formy celownika liczby mnogiej rzeczowników rodzaju męskiego poświadczone zostały 268 razy z dwiema końcówkami: wywodzącą się z dawnej deklinacji u-tematowej ekspansywną końcówką *-owi* || *-ewi*⁴ (104 razy || 17 razy, razem 121 razy, 45%, 35 leksemów, np.: *cesarzowi* 16v, *człowiekowi* 37v, *faraonowi* 89, *Janowi* 97, *Jezukrystowi* 9v, 120, *Judaszewi* 31, *łotrowi* 119v, *mistrzowi* 29, *Nikodemowi* 89, *pasterzewi* 48, *Piłatowi* 91v, *Piotrowi* 43, *słupowi* 67v, *Szymunowi* 35, *zwolennikowi* 112) oraz pochodzącą z prąsłowiańskiej deklinacji tematów na *-o-* i *-jo-* końcówką *-u* (147 razy, 55%, 40 leksemów, np.: *aniołu* 109, *Bogu* 39, *czasu* 64, *człowieku* 25, *dniu* 31v, *domu* 11, *grobu* 12.4v, *krzyżu* 110, *ludu* 3, *Ojcu* 68v, *Panu* 78, *płacz* 123, *pokoju* 46v, *sądu* 61, *światu* 56, *słupu* 62, *strachu* 117v, *Synu* 114, *zakonu* 74v, *żywotu* 121). W SprCh repartycja obu końcówek ma charakter leksemowy. Większość rzeczowników ciągle jeszcze przyjmuje końcówkę *-u* (40 leksemów), wśród nich z kolei pod względem liczebności zdecydowanie dominują rzeczowniki reprezentujące pod tym względem stan historyczny, a dziś przyłączające końcówkę *-owi* (35 leksemów, 76 poświadczeń: *anioł* 1 raz, *bieg* 1 raz, *cesarz* 1 raz, *czas* 1 raz, *członek* 1 raz, *człowiek* 5 razy, *dom* 5 razy, *gniew* 1 raz, *grob* 1 raz, *grzech* 1 raz, *Jezukryst* 1 raz, *koniec* 1 raz, *krzyż* 2 razy, *lud* 6 razy, *obrzęd* 1 raz, *obyczaj* 1 raz, *Paweł* 1 raz, *Piotr* 4 razy, *płacz* 3 razy, *płaszcz* 1 raz, *pogrzeb* 1 raz, *pokarm* 1 raz, *pokoj* 3 razy, *rodzaj* 1 raz, *sąd* ‘iudicium’ 2 razy, *skarb* 1 raz, *słup* 1 raz, *statek* 1 raz, *stolec* 1 raz, *strach* 1 raz, *syn* 9 razy, *użytek* 2 razy, *wieczor* 2 razy, *zakon* 7 razy, *życie* 1 raz). Większość z nich (28 rzeczowników) tworzy w ten sposób inwariantne formy celownika liczby pojedynczej; regule tej wymyka się tylko 7 leksemów łączących się w SprCh również z opozycyjną końcówką *-owi* (7 leksemów: *cesarz* *-u* 1 raz || *-owi* 8 razy, *człowiek* 5 razy || 1 raz, *grzech* 1 raz || 2 razy, *Jezukryst* 1 raz || 35 razy, *Piotr* 4 razy || 6 razy, *słup* 1 raz || 2 razy, *syn* 9 razy || 2 razy) – wśród nich z kolei tylko 2 (*człowiek* i *syn*) dokumentują przewagę form z regresywną w tej grupie rzeczowników końcówką *-u*. Grupa rzeczowników z progresywną końcówką *-u* w celowniku liczby pojedynczej jest niewielka – tworzy ją tylko 5 rzeczowników poświadczonych łącznie 71 razy, w większości odznaczających się wysoką frekwencją tekstową i tworzących inwariantne formy celownika (*bog* 23 razy, *dzień* 2 razy, *ojciec* 17 razy, *pan* 24 razy, *świat* 5 razy).

Według stanu badań na dłuższe utrzymywanie się dawnych form z końcówką *-u* w polszczyźnie mogło mieć wpływ oddziaływanie fonetyczne (*per analogiam*) przyimka *ku* (Klemensiewicz i in. 1981: 270; Rzepka 1986: 153; Lisowski 1999: 145–147; Migdał 1999: 93; Osiewicz 2006: 108). Tezę tę potwierdza materiał językowy dokumentujący oboczność *-owi* || *-u* poświadczoną w SprCh – wyższy odsetek połączeń z przyimkiem *ku* odnotowano w obrębie form zakończonych na *-u* (62 razy, 43%, np.: *ku Bogu* 24v, *ku boju* 65, *ku czasu* 64, *ku domu* 107, *ku dniu* 31v, *ku grzechu* 4, *ku Jezukrystu* 22, *ku Panu* 15, *ku płacz* 123, *ku pokarmu* 2bv, *ku rodzaj* 104, *ku Synu* 95v, *ku użytku* 11v, *ku żywotu* 121) niż na *-owi* (19 razy, 16%, np.: *ku Aleksandrowi* 75,

4 O oboczności *-owi* || *-ewi* w SprCh i EwNik zob. Bargiel 1969: 17–18.

ku Jezukrystowi 8v, *ku Jezusewi* 15, *ku krolowi* 94, *ku łotrowi* 120v, *ku mistrzewi* 29, *ku słupowi* 67). Najdobitniej o zachowawczym oddziaływaniu przyimka *ku* na formy celownikowe rzeczowników rodzaju męskiego świadczy jednak przewaga takich połączeń z regresywnymi formami na *-u* (46 razy, 61% || połączenia kazualne 30 razy, 39%) wobec zdecydowanej przewagi połączeń kazualnych w przypadku form z progresywnym *-u* (53 razy, 74% || *ku* + 19 razy, 26%). Podobną wymowę ma znaczny udział w grupie rzeczowników przyłączających w SprCh obie końcówki takich leksemów, które krótszą formę fleksyjną przyjmują tylko w składni z przyimkiem *ku*, a końcówkę *-owi* w połączeniach bezprzyimkowych (3 leksemy z 7: *ku cesarzu* 1 raz || *cesarzowi* 8 razy, *ku grzechu* 1 raz || *grzechowi* 2 razy, *ku Jezukrystu* || *Jezukrystowi* 35 razy; por. też *ku synu* 5 razy || *synu* 4 razy || *synowi* 2 razy).

3.2. Formy celownika liczby pojedynczej w EwNik

W EwNik w celowniku liczby pojedynczej rzeczowników zdecydowanie dominują poświadczenia form z końcówką *-owi* || *-ewi* (29 razy || 10 razy, łącznie 39 poświadczeń, 58%, 19 leksemów, np.: *Annaszewi* 150v, *Dawidowi* 128, *Gamalijelewi* 150v, *Jezusewi* 263, *Jezusowi* 263v, *krolowi* 269v, *krolowi* 151, *Piłatowi* 262v, *posłowi* 261v, *sądowi* 152, *zakonowi* 151v). Kończącą *-u* przyjmuje tylko 7 leksemów użytych łącznie 28 razy (42%, np.: *Bogu* 134, 146v, *człowieku* 266, *domu* 277, *ludu* 276, *Ojcu* 280v, *Panu* 147, *Piekłu* ‘n-pers’ 140v); wśród nich dominują formy reprezentujące stan zgodny ze współczesną polszczyzną (22 razy, 79%, 4 leksemy: *bog* 16 razy, *ojciec* 1 raz, *pan* 3 razy, *Piekieł* ‘n-pers’ 2 razy), formy z regresywną końcówką *-u* poświadczane zostały tylko przy 3 leksemach użytych łącznie 6 razy (21%: *człowiek* 1 raz, *dom* 1 raz, *lud* 4 razy). W EwNik nie odnotowano zjawiska przyłączania do jednego rzeczownika więcej niż dwóch końcówek celownika liczby pojedynczej.

W EwNik rzeczowniki rodzaju męskiego wystąpiły tylko w połączeniach kauzalnych – w całym tekście przyimek *ku* wystąpił tylko 9 razy, zawsze w pozycji przed zaimkami lub rzeczownikami rodzaju nijakiego (*ku daniu* 138v, *ku pomazaniu* 139v, *ku przekłociu* 140v 2 razy, *ku umęczeniu* 140v, *ku swej jasności* 144v, *ku tobie* 261v, *ku sobie* 279, *ku strzeżeniu* 282). Wynika z tego, że zasięg występowania zapisanych w EwNik form z końcówką *-u* nie jest wspomagany wpływem fonetycznym przyimka *ku*.

3.3. Formy celownika liczby pojedynczej w SprCh i EwNik (porównanie)

W SprCh i EwNik formy celownika liczby pojedynczej tworzone są od 85 rzeczowników. Grupę leksemową wspólną dla obu tekstów stanowi 15 rzeczowników (czyli niecałe 18%). W SprCh w tej grupie leksemów stan oboczności *-owi* || *-u* odbiega od stanu ustalonego w analizie uwzględniającej całość materiału fleksyjnego. Pierwotna dla większości rzeczowników końcówka *-u* zapisana została 89 razy (79% [|| 55%], 8 leksemów), końcówka *-owi* wystąpiła 24 razy (21% [|| 45%], 8 leksemów: *Annasz* 1 raz, *Jezus* 6 razy, *Kajifasz* 1 raz, *człowiek* 1 raz, *Jozef* 1 raz, *krol* 1 raz, *Nikodem* 2 razy, *Piłat* 11 razy). Kolejna różnica dotyczy rozkładu końcówki *-u* uwzględniającego jej progresywny lub regresywny charakter – w analizowanej grupie leksemów formy progresywne (64 razy, 72% [|| 49%], 3 leksemy: *bog* 23 razy, *ojciec* 17 razy, *pan* 24 razy) przeważają nad formami regresywnymi (25 razy, 28% [|| 51%], 5 leksemów: *człowiek* 5 razy, *dom* 5 razy, *lud* 6 razy, *sąd* ‘iudicium’ 2 razy, *zakon* 7 razy).

Analiza form celownika liczby pojedynczej rzeczowników męskich poświadczonych w EwNik, przeprowadzona na podstawie materiału składającego się z leksemów notowanych przez oba teksty, pozostaje zgodna z ustaleniami o charakterze komplementarnym. Końcówka *-owi* nieznacznie dominuje nad końcówką *-u* (*-owi* 28 razy, 52% [|| 58%], 9 leksemów: *Annasz* 1 raz, *Jezus* 4 razy, *Jozef* 2 razy, *Kajfasz* 1 raz, *krol* 2 razy, *Nikodem* 1 raz, *Piłat* 15 razy, *sąd* ‘iudicium’ 1 raz, *zakon* ‘lex’ 1 raz; *-u* 26 razy, 48% [|| 42%], 6 leksemów), zaś w grupie rzeczowników łączących się z końcówką *-u* zdecydowanie przeważają formy progresywne (20 razy, 77% [|| 79%], 3 leksemy: *bog* 16 razy, *ojciec* 1 raz, *pan* 3 razy; formy regresywne – 6 razy, 23% [|| 21%], 3 leksemy: *człowiek* 1 raz, *dom* 1 raz, *lud* 4 razy).

Porównawcza korekta danych dotyczących repartycji form celownika liczby pojedynczej rzeczowników rodzaju męskiego uwidoczniała niedostrzegalną na poziomie analizy całego materiału dysproporcję w poświadczaniu przez oba teksty form progresywnych i regresywnych. Pod względem stosowania form progresywnych zdecydowanie wyróżnia się EwNik, w której dominują postaci fleksyjne zakończone na *-owi* (52% || SprCh 21%), przewaga ta w mniejszym stopniu (ale również) zaznaczyła się w nieco wyższym odsetku notowań progresywnych form z końcówką *-u* (77% || SprCh 72%). Kontrast między formami progresywnymi a regresywnymi jest bardziej widoczny po uwzględnieniu danych odsetkowych odnoszących się do liczby wszystkich użyc form celownika będących przedmiotem tej części analizy – wynika z nich, że procent wystąpień wszystkich form progresywnych (z obiema końcówkami) jest wyższy w EwNik niż w SprCh (89% || 78%), zaś SprCh odznacza się przewagą rzeczowników przyjmujących regresywną końcówkę *-u* (5 leksemów: *człowiek*, *dom*, *lud*, *sąd*, *zakon* || EwNik 3 leksemy: *człowiek*, *dom*, *lud*). Niewykluczone, że na taki stan w analizowanych tekstach wpłynęła odmienna charakterystyka pozycji składniowej form z końcówką *-u* – w SprCh spora część z nich zapisana została przy przyimku *ku*, zatem w pozycji sprzyjającej dłuższemu utrzymywaniu końcówki *-u*, zaś w EwNik formy celownika liczby pojedynczej rzeczowników rodzaju męskiego nie zostały poświadczone w takiej pozycji (formy z *-u* są więc pozbawione „wzmacniającego” wpływu przyimka *ku*, co mogło wpłynąć na ograniczenie ich zasięgu leksemowego).

Zasięg leksemowy form regresywnych z końcówką *-u* zapisanych w obu apokryfach nie odstępuje w znaczący sposób od stanu dokumentowanego przez inne teksty XVI-wieczne – zapisy takie dokumentują źródła SPXVI (*człowieku* 246 razy || *człowiekowi* 811 razy; *domu* 33 razy || *domowi* 167 razy; *ludu* 241 razy || *ludowi* 351 razy), paleotypy z lat 1521–1522 (*człowieku* 3 razy || *człowiekowi* 28 razy; *domu* 2 razy || *domowi* 2 razy; tylko *ludu* 10 razy – Lisowski 1999: 141–146), teksty Andrzeja Głabera (*człowieku* 39 razy || *człowiekowi* 11 razy; tylko *domowi*; tylko *ludu* 37 razy) (Migdał 1999: 91–93), listy polskie z lat 1525–1550 (*człowieku* 3 razy || *człowiekowi* 2 razy; tylko *domowi* 6 razy; tylko *zakonu* 9 razy) (Osiewicz 2006: 106–109), *Książeczki polsko-niemieckie* z 1539 roku (pojedyncze zapisy: *człowiekowi* || *domu*, *ludu*) (Klimek 1978: 82). Podobny stan prezentuje też materiał językowy zgromadzony w SStp (*człowieku* 11 razy || *człowiekowi* 16 razy; *domu* 12 razy || *domowi* 6 razy; tylko *ludu*; *sądu* || *sądowi*⁵; *zakonu* więcej niż 6 razy || *zakonowi* 3 razy) – trudno więc na tej podstawie wnioskować o czasie powstania

5 W SStp przy hasle *SĄD* przytoczono tylko wybrane formy celownika liczby pojedynczej.

obu zabytków. Kwestii tej nie rozstrzyga także uwzględnienie pozostałych regresywnych form z *-u* notowanych w SprCh (a nieobecnych w EwNik) – większość z nich (*grzechu*, *Piotru*, *słupu* i *synu* – w SprCh zawsze tworzące również warianty oboczne z *-owi*) znana jest zarówno z tekstów staropolskich (por. np.: sstp *grzechu* 8 razy || *grzechowi* 12 razy, *słupu* 2 razy || *słupowi* 2 razy, *synu* więcej niż 4 razy || *synowi* więcej niż 3 razy; *Rozmyślanie przemyskie: Piotru* 256) (zob. Malec 1996: 82–83), jak i źródeł XVI-wiecznych (por. np.: SPXVI: *grzechu* 20 razy || *grzechowi* 81 razy; paleotypy z lat 1521–1522: *słupu* 3 razy || *słupa* 6 razy, *synu* 4 razy || *syna* 53 razy) (Lisowski 1999: 144, 146); listy z lat 1525–1550: *Piotru* 1 raz || *Piotrowi* 1 raz; *synu* 3 razy || *synowi* 16 razy (Osiewicz 2006: 107). Regule tej wymykają się, co prawda, dwie formy: *cesarzu* i *Jezukrystu*, nieodnotowane w źródłach z XVI wieku⁶, ale niewystępujące również w źródłach staropolskich (por. sstp: tylko *cesarzowi* || *-ewi*)⁷. Uznać zatem należy, że rozkład form celownika liczby pojedynczej rzeczowników rodzaju męskiego zapisanych w obu przekazach apokryficznych nie pozwala na rozstrzygające wnioskowanie chronologizacyjne. Stwierdzona w wyniku analizy porównawczej większa progresywność w tym zakresie form poświadczonych w EwNik niczego w tym zakresie nie zmienia – różnice zaobserwowane w dynamice tworzenia form progresywnych nie są znaczne i mieszczą się w granicach wyznaczanych przez chwiejność wystąpień obu końcówek, którą dokumentują inne teksty z XVI wieku.

4. Wnioski

Z analizy form dopełniacza i celownika liczby pojedynczej rzeczowników rodzaju męskiego poświadczonych w SprCh i EwNik wynika, że rozkład opozycyjnych form w obu przypadkach fleksyjnych jest w tych tekstach odmienny. Różnice dotyczą leksemowego zasięgu form z regresywnymi formami fleksyjnymi: z końcówką *-a* w dopełniaczu rzeczowników nieżywotnych i z końcówką *-u* w celowniku. Największa dysproporcja zachodzi między występującymi w obu źródłach zakresami użycia końcówki dopełniacza – w SprCh regresywne męskie nieżywotne formy z *-a* stanowią istotną pod względem frekwencyjnym i leksemowym część zapisów tej końcówki (50 razy, 33%, 18 leksemów), natomiast w EwNik ich zasięg ogranicza się do 1 leksemu poświadczonego 4 razy (w dodatku przyłączającego również końcówkę opozycyjną *-u*). Różnice zaznaczające się w obrębie notowanych przez oba apokryfy form celownika są mniej wymowne i sprowadzają się do nieco mniejszego przekroju leksemowego wystąpień regresywnych form z końcówką *-u* w EwNik (w grupie rzeczowników występujących w obu tekstach: SprCh 5 leksemów, EwNik 3 leksemy); w wypadku form zapisanych w SprCh do szerszego niż w EwNik zakresu poświadczeń końcówki *-u* mógł się też przyczynić fonetyczny wpływ poprzedzającego je przyimka *ku* – formy z *-u* poświadczane w EwNik nie wykazują takiej zależności.

6 Choć w paleotypach odnotowano jeden zapis formy celownika *Jezusu* (*Żywot Pana Jezu Krysta* B. Opeca, Ungler 1522, k. 136 || *Jezusowi* 49 razy).

7 sstp nie zawiera hasel onimicznych, jednak z ustaleń M. Malec (1996: 83) dotyczących odmiany imion zapożyczonych wynika, że przybierały one niemal bezwyjątkowo końcówkę *-owi* (wyjątek stanowią – według autorki – zapisy dwóch form: wspomnianej już formy imienia *Piotr* oraz formy imienia *Aleksander* w *Historii Aleksandra Wielkiego* z 1510 roku: *Aleksandru* (z lokalizacją w wyborze Vrtela-Wierczyńskiego, *Średniowieczna proza polska*, Wrocław 1959 na s. 334)).

Na podstawie przeprowadzonej analizy kontrastywnej z całą pewnością można stwierdzić, że język SprCh wykazuje cechy starsze niż język EwNik. Obserwacja ta dotyczy głównie form dopełniacza liczby pojedynczej, w których obrębie stan reprezentowany przez SprCh (zwłaszcza w zakresie ich leksemowego przekroju) wykazuje wyraźne zbieżności z XV-wiecznym stanem językowym. Stan oboczności *-a* || *-u* dokumentowany przez EwNik pozostaje z kolei zgodny z innowacyjnymi tendencjami polszczyzny renesansowej i w zasadzie (prócz efemerycznych notowań leksemu *Jordan*) w pełni pokrywa się ze stanem współczesnym. Nieco inny charakter mają różnice zachodzące między oboma tekstami w zakresie poświadczonych form celownika liczby pojedynczej – zarówno SprCh, jak i EwNik dokumentują w tym przypadku fleksyjnym stan zgodny ze stanem występującym w innych tekstach XVI-wiecznych, ale nie odbiegający też w istotny sposób od stanu znanego ze źródeł XV-wiecznych. Wiąże się to ze znacznie mniejszą dynamiką ówczesnych procesów wyrównawczych w zakresie rywalizacji końcówek *-u* oraz *-owi* w celowniku liczby pojedynczej rzeczowników męskich (repartycja użyć obu końcówek według nowych norm ustaliła się dopiero w XVII wieku) (Klemensiewicz i in. 1981: 270; Rzepka 1986: 135). Nie ulega jednak wątpliwości, że w celowniku liczby pojedynczej rzeczowników męskich język EwNik wykazuje się nieco większą w porównaniu z SprCh innowacyjnością – obserwacja ta nie stoi zatem w sprzeczności z wnioskami chronologicznymi wynikającymi z rozkładu opozycyjnych form w dopełniaczu liczby pojedynczej tej grupy rzeczowników. W obu zatem przypadkach materiał językowy zapisany w SprCh i EwNik pozostaje w zgodzie z ustaleniami M. Bargieł o zróżnicowanym charakterze zjawisk fleksyjnych poświadczanych przez oba teksty i o starszeństwie tekstu SprCh. Nie ulega jednak wątpliwości, że zagadnienie to wymaga dalszych analiz uwzględniających pozostałe zjawiska fleksyjne, a także obejmujących swym zakresem fakty z dziedziny słowotwórstwa i leksyki; identycznej analizie należy poddać również trzeci z apokryfów współtworzących kodeks Wawrzyńca z Łaska – *Historję Trzech Króli*.

Źródła

- Sprawa chędogo o męce Pana Chrystusowej*, [w:] J. Łukaszewski, M. Osiewicz, R. Wójcik, W. Wydra (red.), *Series Apocryphorum Polonorum Selectorum*, t. 1: *Kodeks Wawrzyńca z Łaska 1544. Faksymile*, Wydawnictwo „Poznańskie Studia Polonistyczne”, Poznań, k. 1–126v (online: <https://polona.pl/item/sprawa-chedoga-o-mece-pana-chrystusowej-ewangelia-nikodema-historia-trzech-kroli,MTE1ODc1Ng/4/#info:metadata>, dostęp: 28 października 2020).
- Ewangelia Nikodema*, [w:] J. Łukaszewski, M. Osiewicz, R. Wójcik, W. Wydra (red.), *Series Apocryphorum Polonorum Selectorum*, t. 1: *Kodeks Wawrzyńca z Łaska 1544. Faksymile*, Wydawnictwo „Poznańskie Studia Polonistyczne”, Poznań, k. 127–152, 260–282 (online: <https://polona.pl/item/sprawa-chedoga-o-mece-pana-chrystusowej-ewangelia-nikodema-historia-trzech-kroli,MTE1ODc1Ng/4/#info:metadata>, dostęp: 28 października 2020).

Bibliografia

- Bargieł M. 1959: *O lokalizacji i różnicach językowych Sprawy chędogiej i Ewangelii Nikodema*, „Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego” VII, s. 9–32.
- Bargieł M. 1969: *Cechy dialektyczne polskich zabytków rękopiśmiennych pierwszej połowy XVI wieku*, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław.

- Brückner A. 1933: *Nowe teksty staropolskie*, „Pamiętnik Literacki” XXX, nr 1/4, s. 390–397.
- Kamińska M. 1981: *Psalterz floriański. Monografia językowa. Część I. Ortografia, fonetyka, fleksja imion*, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław 1981.
- Klemensiewicz Z., Lehr-Splawiński T., Urbańczyk S. 1981: *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Państwowe Wydawnictwa Naukowe, Warszawa.
- Klimek Z. 1978: *Język polski w rozmówkach polsko-niemieckich „Książeczek polskich” z r. 1539*, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław 1978.
- Kobylińska J. 1968: *Rozwój form dopełniacza liczby pojedynczej rzeczowników rodzaju męskiego w języku polskim*, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław.
- Książek-Bryłowa W. 1992: *Warianty fleksyjne w historii języka polskiego*, [w:] T. Skubalanka, W. Książek-Bryłowa, *Wariantywność polskiej fleksji*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, s. 117–190.
- Książek-Bryłowa W. 1994: *Wariantywność fleksji w historii i gwarach języka polskiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- Lisowski T. 1999: *Polszczyzna początku XVI wieku. Problemy wariantywności i normalizacji fonetyki i fleksji*, Wydawnictwo WiS, Poznań.
- Malec M. 1996: *Fleksja imion zapożyczonych. Zjawiska wybrane*, [w:] M. Kucala, W.R. Rzepka, *Studia historycznojęzykowe*, t. 2: *Fleksja historyczna*, Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, Kraków, s. 79–91.
- Migdał J. 1999: *O języku Andrzeja Glabera z Kobylina. Studium normalizacji polszczyzny wczesnonośnawskiej*, Wydawnictwo WiS, Poznań.
- Osiewicz M. 2006: *Wariantywność form fleksyjnych rzeczowników w listach polskich z lat 1525–1550 (rzeczowniki rodzaju męskiego)*, „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza” XIII (XXXIII), s. 101–128.
- Osiewicz M. 2020: *Zróżnicowanie ekstensji tekstowej wariantów graficznych w Sprawie chędogiej o męce Pańskiej (kodeks Wawrzyńca z Łaska, 1544)*, „Język Polski” C, z. 2, s. 89–101.
- Rzepka W.R. 1986: *Z dziejów form fleksyjnych rzeczowników w polszczyźnie XVI–XVII wieku. Celownik liczby pojedynczej rodzaju męskiego*, „Slavia Occidentalis”, t. 43, s. 135–158.
- Rzepka W.R., Wydra W. (wyd.) 1996: *Cały świat nie pomieściłby ksiąg. Staropolskie opowieści i przekazy apokryficzne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa–Poznań.
- Smosarski J. 1981: *Męka Pańska w polskiej literaturze średniowiecznej*, [w:] H. Wojtysek, J. Kopeć (red.), *Męka Chrystusa wczoraj i dziś*, Katolicki Uniwersytet Lubelski, Lublin, s. 95–101.
- Vrtel-Wierczyński S. (wyd.) 1933: *Sprawa chędogo o męce Pana Chrystusowej i Ewangelia Nikodema*, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Poznań.
- Wydra W. 2019: *Wstęp*, [w:] J. Łukaszewski, M. Osiewicz, R. Wójcik, W. Wydra (red.), *Series Apocryphorum Polonorum selectorum*, t. 1: *Kodeks Wawrzyńca z Łaska 1544. Faksymile*, Wydawnictwo „Poznańskie Studia Polonistyczne”, Poznań, s. VII–XII.
- Wydra W., Rzepka W.R. 1984: *Chrestomatia staropolska. Teksty do roku 1543*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.

Summary

Genitive and singular forms of masculine nouns in *Sprawa chędogo o męce Pana Chrystusowej* and *Ewangelia Nikodema* (codex of Wawrzyniec from Łasko, 1544)

Keywords: history of the Polish language, Polish historical inflection, apocrypha, manuscript, source studies.

The aim of the analysis is an attempt to determine the time of creating *Sprawa chędogo o męce Pana Chrystusowej* and *Ewangelia Nikodema*, the apocrypha included in the codex of Wawrzyniec from Łasko of 1544, on the basis of lexemic repartition of genitive and dative forms of masculine nouns. The analysis confirms the findings so far in this scope – inflectional phenomena attested in both texts present different linguistic states, and their specificity proves the old age of *Sprawa chędogo* language, which has the characteristics of the language of the fifteenth century.